ISSN 2320-4494
RNI No.MAHAUL03008/13/2012-TC

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Refereed Research Journal
UGC Approved
Special Issue - September 2017

म.शि.प्र.मंडळाचे

सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव आयोजित

आंतरविद्याशाखीय राष्ट्रीय परिषदेचा विशेषांक

हुंडा-एक समस्या : आव्हाने व उपाय

दि.११/०९/२०१७

खोडके बी.आर.
(संपादक)

डॉ.व्ही.पी.पवार
(प्राचार्य)

Scanned by CamScanner

म. शि. प्र मंडळाचे

सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव

जि. बीड. ४३११३१

आयोजित

आंतरविद्याशाखीय राष्ट्रीय परिषद

"हुंडा- एक समस्या : आव्हाने व उपाय"

दि. ११ सप्टेंबर २०१७

मुख्य संपादक

डॉ.व्ही. पी. पवार

प्राचार्य

सहसंपादक

श्री.जी.टी.मोकासरे

श्री.ए.एस.पेंटावार

डॉ.एन.के.मुळे

डॉ.डि.एस.शिंदे

श्री.एस.यु.स्वामी

संपादक

श्री.बी. आर. बोडके

Scanned by CamScanner

हुंडाप्रथा एक सामाजिक समस्या

प्रा. आर. बी. काळे
समाजशास्त्र विभाग
र.भ. अट्टल महाविद्यालय,गेवराइ

प्रस्तावना

कोणत्याही देशामध्ये महिला या समाजाच्या महत्वपूर्ण घटक आहे. महिला या समाजाच्या जवळपास अर्धा हिस्सा आहे. महिलांशिवाय कुंटूब, समाज व देशाची कल्पना करने अशक्य आहे. भारतीय संस्कृतीत महिलांना देवी मानल्या जाते. वेद, पुराण, धर्मग्रंथात महिलांना पुरुषाबरोबर स्थान दिलेले आहे. परंतु पितृसत्ताक पध्दतीमध्ये सामाजिक परिस्थितीत धर्म, परंपरा आणि रुढींच्या नावाखाली महिलांवर अन्याय, अत्याचार, शोषण मोठ्याप्रमाणात केल्या गेले आणि होत आहे.

महिलांना समाजामध्ये पुरुषाबरोबर स्थान मिळवून देण्यासाठी दरवर्षी ८ मार्च जागतिक महिला दिवस म्हणून साजरा केला जातो. यामध्ये महिलांच्या विकासासाठी अनेक वेगवेगळ्या योजना बनविल्या जातात. तसेच महिलांची स्थिती सुधारण्याच्या हेतूने संयुक्त राष्ट्र संघाकडून जागतिक महिला दिनाचे आयोजन केल्या जाते. परंतु तरीसुध्दा महिलांचे समाजातील सामाजिक, आर्थीक व राजकीय दर्जा फारसा उंचावलेला नाही असे म्हणता येवू शकते. कारण समाजात महिलांवर होणारे अत्याचार दिवसेंदिवस वाढत चालले आहे यामध्ये छेडछाड, बलात्कार, कौटुंबीक हिंसा, स्त्रीभृणहत्या याचबरोबर हुंडा या प्रथेमुळे हुंडाबळी यासारख्या समस्यांनी समाजात गंभीर स्वरुप धारण केले आहे.

उद्देश :-

१) हुंडा प्रथेचा अर्थ समजावून घेणे.
२) हुंडा प्रथेच्या कारणाचा शोध घेणे.
३) हुंडा प्रथेमुळे समाजावर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास करणे.

तथ्य संकलन

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी दुय्यम तथ्य संकलन पध्दतीचा उपयोग करण्यात आला आहे. त्यामध्ये संदर्भ ग्रंथ वर्तमानपत्रे, इंटरनेट इ. उपयोग करण्यात आला.

हुंड्याचा अर्थ

१) ''विवाहप्रसंगी वर किंवा वधूला तिच्या आई वडिलाकडून प्राप्त होणारी संपत्ती म्हणजे हुंडा होय.''
२) १९६१ या हुंडा विरोधी कायद्यानुसार.
i) वर आणि वधु यांच्यामध्ये विवाहसंबंध प्रस्थापित करण्यासाठी किंवा आर्थीक सुरक्षेसाठी आणि जंगम संपत्तीचे दोन पक्षामध्ये झालेली देवाण घेवाण.
ii) वर आणि वधू पित्यामध्ये झालेली संपत्तीची देवाण घेवाण.
iii) केवळ विवाह सोहळ्याच्या प्रसंगीच नव्हे तर विवाह सोहळ्याच्या पूर्वी किंवा नंतरही दोन पक्षामध्ये झालेले संपत्तीची देवाण घेवाण.

भारतात प्रारंभीच्या काळात हुंडाप्रथा होती. धर्मग्रंथाच्या देवदेवतांच्या विवाह वर्णनात वधुपित्याने वधुसोबत दिलेल्या मौल्यवान भेट वस्तूंचा उल्लेख आलेला आहे. राजे, महाराजे, जमीनदार यासारख्या श्रीमंतवर्ग आणि उच्च जातींचा समूह यांच्या पर्यंत हुंडा पध्दत होती. परंतु वर्तमान स्थितीत हुंडापध्दत ही अधिकाधीक अधोगतीस जात आहे. आता हुंडा ठराविक समाजिक गटापुरता मर्यादित नाही तर संपूर्ण समाजव्यवस्थेत हुंडाप्रथा खोलवर रुजल्या गेली आहे.

Scanned by CamScanner

हुंडाप्रथा ही एक प्रकार शोषणाची प्रणाली आहे. जी भारतीय समाजात [illegible] आणि वाढत जात आहे. जागतिकीकरण आणि आधुनिकीकरण [illegible] की हुंडाप्रथा [illegible] प्रमाणे [illegible] झाला आहे. [illegible] नवीन शैक्षणिक संधी निर्माण करून महिलांच्या दर्जा [illegible] प्रयत्न होत असूनसुद्धा महिलांची स्थिती [illegible] हुंडा प्रथेचे स्वरूप महिलांच्या दृष्टीने खूप धोकादायक होत आहे. मुलांच्या शिक्षणावर झालेला खर्च तसेच [illegible] टाकून देण्यावर झालेला खर्च, बहिणींच्या विवाहप्रसंगी झालेला खर्च व दिलेला हुंडा [illegible] हुंड्याचे समर्थन होताना दिसत आहे. एवढेच नाही तर भारतीय समाजात सण, उत्सव समारंभ साजरे केले जातात त्याप्रसंगी मुलीच्या आई-वडीलाकडून भेटवस्तू दिल्या जात. भेटवस्तूंचे स्वरूप सुद्धा निश्चित नसते. उदा. मुलीचे पहिल्या वर्षी [illegible] असेल किंवा विवाहाची [illegible] असल्यास [illegible] मुलाच्या कुटुंबाला [illegible] लागते असा अलिखीत नियम आहे. तसेच [illegible] महिना [illegible] ग्रामीण भागात अधिकमास महिना (धोंड्याचा महिना) म्हणून संबोधल्या जाते या महिन्यात आर्थिक फटका बसल्या जातो. ऐपत नसताना सुद्धा त्यांच्याकडून जावयाला कुटुंबाला बोलवून त्यांच्या जेवण, कपडे काही भेटवस्तू देण्याची अपेक्षा केली जाते आणि ती अपेक्षा पूर्ण करण्याचा प्रयत्न सुद्धा होताना दिसतो. त्यामुळे हुंडाप्रथा ही विवाहप्रसंगीच न राहता कालन्याने सुरू असते. जर सासऱ्याने [illegible] हुंडा दिला नाही तसेच वेळोवेळी भेटवस्तू दिल्या नाही तर याची परिणीती विवाहात होत जाते.

हुंडाप्रथेचे कारणे

भारतीय समाजात विवाहाला महत्त्वाचे स्थान आहे. विवाहप्रसंगी वर पक्ष हा वधूपक्षाकडून [illegible] धनाची जास्त अपेक्षा असल्यामुळे विवाहप्रसंगी जास्त हुंडा देणे, भेटवस्तू देणे सामाजिक प्रतिष्ठा बनली आहे. कायद्याने हुंडा गुन्हा मानल्या जातो परंतु सामाजिक दृष्ट्या हुंडा ही बाब प्रतिष्ठेची बनली आहे. कन्यांच्या प्रतिष्ठा [illegible] हुंडा देणे व त्यापेक्षा जास्त मागणे परिस्थिती नसतांना कर्ज काढून प्रसंगी शेती विकून हुंडा देण्याची स्पर्धा निर्माण झाली आहे त्यामुळे हुंडाप्रथा बंद होण्याऐवजी हुंडाप्रथा वाढत आहे. समाजात महिलांना दिली जाणारी वागणूक तसेच महिलांचे सामाजिक दुय्यम स्थान यामुळे हुंडाप्रथा वाढत आहे. तसेच महिलांचे साक्षरतेचे प्रमाण हे कमी असल्यामुळे हुंडा प्रथेला चालना मिळत होते. भारतातील जनगणेनसार एकुण साक्षरता दर ७४.०४ असून त्यापैकी पुरुष साक्षरता दर ८२.१४% आहे तर स्त्री साक्षरता दर ६५.४६% आहे आजही भारतात महिलाच्या शिक्षणाचे प्रमाण पुरुषापेक्षा कमी आहे. त्याचबरोबर महिलांचे आर्थीक परावलंबन हा घटक सुध्दा महत्त्वपूर्ण मानल्या जातो. महिलांची आर्थीक स्थितीच्या संदर्भात पुरुषवर्गावर अवलंबून असल्यामुळे त्यांच्या सुरक्षितेसाठी विवाहप्रसंगी हुडा दिल्या जातो.

हुंडाप्रथेचे दुष्परिणाम

हुंडाप्रथेमुळे समाजावर याचे दुष्परिणाम होत आहे. हुंड्याची पूर्तता न झाल्यास किंवा भेटवस्तू न दिल्यास सासरी मुलींना शारिरीक, मानसिक त्रास दिल्या जातो कन्याकदा नववधूची हत्या केली जाते. त्याचबरोबर दिवसेंदिवस हुंडाबळी वाढत चाललेली आहे. भारत हा महासत्तकडे वाटचाल करत असताना दर तासाला सरासरी एक महिला हुंडाबळी जात असल्याची धक्कादायक आकडेवारी नॅशनल क्राईम ब्यूरो (NCRB) या संस्थेने जाहिर केली आहे. २००७ ते २०११ या कालावधीत हुंडाबळी आणि तत्सम घटनामध्ये वाढ झाल्याने निष्पन्न झाले आहे. २००७ साली ८ हजार ९३, २००८ साली ८१७२, २००९ साली ८३८३, २०१० मध्ये ८३९१ तसेच २०१२ मध्ये ८,२३३ इतक्या मोठ्या प्रमाणात भारतात महिलांचा हुंडाबळी जात आहे.

हुंडाप्रथेचा परिणाम हा लिंग-निहाय संरचनेवर खुप मोठ्या प्रमाणात होत आहे. हुंड्याच्या कारणामुळे देशात स्त्रीभ्रूण हत्येचे प्रमाण वाढल्यामुळे दरहजारी पुरुषामागे स्त्रीयांचे प्रमाण कमी झाले आहे.

Scanned by CamScanner

भारतातील लिंग निहाय प्रमाण

१९११	-	९४६
१९६१	-	९४१
१९७१	-	९३०
१९८१	-	९३३
१९९१	-	९२७
२००१	-	९३३
२०११	-	९४३

यावरुन लक्षात येते की भारतात स्त्रीयांचे प्रमाण तर कमी होत आहेतच परंतु त्याचबरोबर मुलींची संख्या कमी असल्यामुळे छेडछाड, बलात्कार या घटनामध्ये सुध्दा वाढ होत चालली आहे.

हुंडा प्रथेमुळे सर्वसामान्य कुंटूबाची आर्थीक परिस्थिती खालवत चालली आहे. त्यामुळे दारिद्रयरेषखाली जीवन जगावे लागते. हुंडा किंवा भेटवस्तु यासाठी कुंटूबातील सदस्यांना वेळप्रसंगी कर्ज काढून शेत-जमीन विकून पूर्तता करण्यासाठी कर्जबाजारी व्हावे लागते. तसेच हे कर्ज न फेडता आल्यामुळे तसेच आपल्या वडिलांची आर्थीक परिस्थिती डबघाईस आलेली असल्यामुळे आपल्या विवाहासाठी पैसा उपलब्ध होत नसल्यामुळे कुंटूबातील सदस्यांची दयणीय अवस्था पाहून बऱ्याचदा वडिलांच्या आत्महत्या तसेच मुलींच्या आत्महत्या होत आहे. या बाबीच्या संदर्भात २०१६-१७ या वर्षात २२६७ जणानी आत्महत्या केल्याचे निष्पन्न झाले आहे.

निष्कर्ष

:- हुंडा ही बाब कायदयाने गुन्हा असला तरी सामाजिक दृष्ट्या प्रतिष्ठा मानल्या जाते.
:- हुंडाप्रथेमुळे कौटुंबिक हिसाचारात वाढ होत आहे.
:- हुंडा प्रथेमुळे सर्वसामान्य कुंटूबाना दारिद्र्यामध्ये जीवन जगावे लागते आहे.
:- हुंडाप्रथेमुळे हुंडाबळींची संख्या तसेच आत्महत्येचे प्रमाण वाढत चालले आहे.
:- हुंडाप्रथा आधुनिक समाजात गंभीर रुप धारण करीत आहे.

उपाययोजना

:- कायद्याचे पालन न केल्यास कठोर कारवाई करणे.
:- समाजातील महिलांचे स्थान उचावणे.
:- महिलांच्या शिक्षणाचे प्रमाण वाढविणे.
:- महिलांना आर्थीक स्वावलंबी बनविणे.
:- हुंड्याप्रथेची मानसिकता स्वतः पासुन सर्वप्रथम बदलविणे.

संदर्भ

१) घडियाली, सेहना,समकालीन भारतातील नागरी स्त्रिया, डायमंड पब्लिकेशन्स पुणे,२००६
२) दाहोच,प्रमिला,आधुनिक समाज मे कार्यशील महिलाए, मार्क पब्लिशर्स,जयपूर २००९
३) Jayesh Kumar,Vajeshih k.Pagin Status of Women in India, sarth Publication, Anand २०१२
४. En.Wikipediaya.org
५ India Facts in / India.census २०११
६. सकाळ साप्ताहिक, ५ ऑगस्ट २०१७

Scanned by CamScanner